

Irak ve Şam İslam Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve Güçlenmesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Rolü

Öz

Günümüzdeki terör dalgası daha çok dini bir motivasyona sahiptir ve bu yeni terör ortamının en önemli temsilcilerinden biri ise Irak ve Şam İslam Devleti¹ (DAEŞ)'dir. Bu terör dalgasından en çok etkilenen ülkelerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) farkında olarak ya da olmadan DAEŞ'in ortaya çıkmasında ve gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bu çerçevede 1979 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Afganistan'ı işgali üzerine bölgedeki mücahitlere destek veren ABD doğrudan El-Kaide ile DAEŞ'in kuruluşuna öncülük eden bugünkü cihatçı grubun oluşumuna yardım etmiştir. 11 Eylül saldırılarını takiben Mart 2003'te Saddam rejimini devirmesinin yarattığı güç boşluğunu ülkedeki Sünnileri dışlayıp Şiileri ön plana çıkararak doldurma yönünde attığı adımlar ise Afganistan'dan kaçan cihatçıların ülkedeki mezhepsel kırılmadan faydalanarak destek ve alan kazanmalarını sağlamıştır. Ayrıca işgali takiben ABD tarafından ülkede kurulan hapisaneler, cihatçı örgütler için hem bir ideolojik eğitim alanı hem de militan kaynağına dönüşmüşlerdir. Bu çerçevede ABD'nin attığı çeşitli adımlarla günümüzdeki en tehlikeli terör örgütlerinden biri olarak görülen DAEŞ'in ortaya çıkışı ile güç kazanmasında rol oynadığı söylenebilir.

Selim Kurt

Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, TR
selim.kurt@giresun.edu.tr;
ORCID: 0000-0002-0462-5791

Geliş Tarihi:31-10-2019
Kabul Tarihi:04-12-2019

Anahtar Kelimeler: Terörizm, DAEŞ, Radikal Dini Terör, El-Kaide, Amerika Birleşik Devletleri, Irak.

¹ Irak ve Şam İslam Devleti olarak bilinen örgütün kısaltması hususunda IŞİD, DAEŞ, DEAS, DAESH gibi farklı kullanımlar bulunmakta olup, bu kısaltmalardan tamamı aynı örgütü nitelendirmektedir. Terör genellikle farklı görüşlere karşı tahammülsüzlükle temellendirilmekte olup, bu, teröristlerin kullandıkları farklı motivasyon kaynaklarının orijinal bağlamlarından koparılarak karşıtlara yönelik bir silah haline getirilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle sadece İslam'ın değil hiçbir dinin terörist bir amacın meşrulaştırılmasında kullanılmayacağı düşüncesinden hareketle, "İslam" adının sürekli olarak terörle yan yana kullanımını engellemek ve böyle bir çağrışımında bulunulmasına mani olmak gibi amaçlarla, çalışmada bu kısaltmalardan DAEŞ'in kullanımı tercih edilmiştir.

The Role of United States of America in The Emergence and Strengthening of The Islamic State of Iraq and Al Sham

Abstract

The contemporary terrorist organizations mostly motivated by religious understanding and one of the best representatives of this new terror environment is undoubtedly The Islamic State of Iraq and al Sham (ISIS). The United States, which was one of the countries most affected by this wave of terror, has played an important role in emergence and development of ISIS knowingly or unknowingly. In this context The United States has supported the mujahedeen, who had jihadist understanding, against Soviet forces. And this action helped the formation of the contemporary jihadist groups such as Al-Qaeda and ISIS. The steps, taken by the United States, in the direction of fulfilling gap due to the overthrown of Saddam by featuring Shiites instead of Sunnites in political life of Iraq facilitated for jihadists, who fled from Afghanistan following to intervene by United States, to gain support and land in Iraq by exploiting sectarian divergence in the country. In addition, the jails established by the United States following the occupation have been transformed into both ideological training area and the source of militant for jihadist organizations. In this context, it can be said that the United States has played a role in emergence and gaining strength of ISIS, which is considered to be one of the most dangerous terrorist organizations of today.

Keywords: Terrorism, ISIS, Radical Religious Terror, Al-Qaeda, United States of America, Iraq.

Selim KURT

PhD, Giresun
University, TR, selim.kurt@
giresun.edu.tr; ORCID: 0000-
0002-0462-5791.

Received:31-10-2019
Accepted:04-12-2019

دور الولايات المتحدة الأمريكية في تنظيم "الدولة الإسلامية في العراق وبلاد الشام" وتطوره

ملخص

تعتبر الدوافع الدينية المسبب الرئيسي لموجة الإرهاب في يومنا هذا و الدولة الإسلامية في بلاد الشام و العراق² (داعش) من الممثلين الرئيسيين لجو الإرهاب الجديد هذا. و قد لعبت الولايات المتحدة الأمريكية التي كانت من أكثر الدول التي تأثرت سلبيا من موجة الإرهاب هذه، بعلم أو من دون علم دورا رئيسيا في ظهور داعش و تطورها. لقد ساعدت الولايات المتحدة الأمريكية التي قدمت الدعم للجهاديين الموجودين في المنطقة على اثر قيام الاتحاد السوفيتي باحتلال أفغانستان في عام 1979، بشكل مباشر على تأسيس المجموعة الجهادية التي ترأست تأسيس تنظيم القاعدة و داعش اليوم. و أما الخطوات التي اتخذتها تجاه ملء فراغ السلطة الناتج عن اسقاطها لنظام صدام حسين في شهر آذار لعام 2003 على اثر هجمات 11 أيلول عن طريق استبعاد السنيين و تفضيل الشيعة الموجودين في العراق عليهم فقد ساهمت في حصول الجهاديين الفارين من أفغانستان على الدعم و كسب المجال عن طريق الاستفادة من الحساسية الطائفية في العراق. بالإضافة الى أن السجون التي أنشأتها الولايات المتحدة الأمريكية في العراق بعد الاحتلال تحولت الى مجال تدريب أيديولوجي للمنظمات الجهادية و مصدرا للجهاديين لها. و في هذا النطاق يمكننا القول بان الولايات المتحدة الأمريكية قد ساهمت في تأسيس و تطور داعش التي تعتبر من أخطر المنظمات الإرهابية في يومنا عبر الخطوات المختلفة التي اتبعتها.

الكلمات المفتاحية: الإرهاب، داعش، الإرهاب الديني الراديكالي، القاعدة، الولايات المتحدة الأمريكية، العراق.

سليم قورت

دكتور، عضو تعليم، جامعة جيسون، كلية
العلوم الاقتصادية و الإدارية، فرع العلاقات
الدولية،
selim.kurt@giresun.
edu.tr; ORCID: 0000-
0002-0462-5791.

² هناك العديد من الاختصاصات التي تدل على المنظمة المسماة الدولة الإسلامية في بلاد الشام و العراق مثل داعش، اشيد، اسيس و لكن جميعها تدل على نفس المنظمة. يتم اسناد الإرهاب بشكل عام على أنه عدم القدرة على التحمل تجاه وجهات النظر المختلفة، و يؤدي هذا الى نزع الدوافع المتعددة التي يستخدمها هؤلاء الارهابيون من منشأها الأصلي و تحويله الى سلاح ضد الطرف الآخر. و لهذا السبب تم استخدام كلمة داعش للدلالة على هذه المنظمة الإرهابية لمنع استخدام كلمة اسلام مع المنظمة الإرهابية و عدم انشاء ارتباط بين كلمة الإسلام و الإرهاب انطلاقا من فكرة عدم إمكانية استخدام أي دين في سبيل شرعة هدف إرهابي.

Giriş

Tarihin her döneminde var olan terör, günümüzde uluslararası güvenliğe yönelik en önemli tehdit olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan tarihsel süreçte terörün arka planındaki motivasyon kaynağının farklı dönemlerde yaşanan farklı ekonomik ve sosyo-politik dönüşümlere binaen değişiklik arz ettiği görülmektedir. Günümüzde ise, özellikle Rapoport'un yaptığı sınıflandırma çerçevesinde, dini temelli bir motivasyona sahip olan yeni bir terör dalgasının varlığından söz edilmektedir. Bu yeni terör dalgası hususundaki kırılma noktaları ise hiç şüphesiz Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ile 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik olarak gerçekleştirilen terör saldırılarıdır.

Günümüzdeki dini temelli terör dalgasının en önemli temsilcilerinden biri ise hiç şüphesiz DAES' dir. DAES'in ortaya çıkışı ve gelişiminde ise ironik bir şekilde bu terör dalgasından en fazla etkilenen ülkelerden biri olan ABD'nin tarihsel süreçte bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde uygulamaya koyduğu politikaların önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir. Bu çerçevede ABD'nin DAES'in ortaya çıkışını ve gelişimini etkileyen politikaları genel olarak üç başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki Sovyetlerin Afganistan'ı işgali üzerine, ABD'nin Sovyetlere darbe vurmak için, ülkedeki Afgan savaşçılara verdiği destektir. Aynı zamanda Sovyetleri Müslüman dünyasıyla çevreleme stratejisine de dayanan bu destek çerçevesinde verilen mücadelede dini unsurlar ön plana çıkarılarak, cihatçı anlayışa sahip bir savaşçı kuşağın oluşumu teşvik edilmiş ve bu kuşak DAES de dahil olmak üzere ideoloji ve insan kaynağı olarak günümüzdeki dini aşırılıkçı örgütlerin zeminini oluşturmuştur. Diğer taraftan ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında başlattığı "küresel terörle mücadele" kampanyası çerçevesinde Afganistan'ı işgali, ülkede Sovyetlere karşı mücadele eden savaşçıların tüm dünyaya dağılmasına neden olmuştur ki, bu savaşçılardan biri olan DAES'in kurucusu Ebu Musab ez-Zerkavi ise yönünü Irak'a çevirmiştir. Zerkavi'nin Irak'a geldiğinde bulunduğu ortam aşırılıkçı düşüncelerini uygulanmaya koyması için kendisine uygun bir zemin sunmuştur. Bu husustaki en önemli nokta ise Irak'ta tarihsel olarak var olan mezhep ayrılığının, ABD'nin Irak'ı işgali üzerine ülkenin idaresi için kurduğu Koalisyon Geçici Otoritesi'nin aldığı bir takım kararlar nedeniyle mezhep savaşına dönüşmesidir. ABD'nin DAES'in gelişimini kolaylaştıran bir diğer uygulaması ise işgal yönetimi tarafından Irak'ta kurulan cezaevlerinin teröristler için ideolojik dönüşüm geçirdikleri bir çeşit eğitim kurumuna dönüşmesidir.

Dini temelli terör dalgasının ortaya çıkışını ve gelişimini tamamen ABD'nin attığı bir takım adımlara dayandırmak kuşkusuz mümkün değildir. Bu nedenle söz konusu terör dalgasının ortaya çıkışının ABD'nin uygulamalarının yanı sıra başkaca nedenlerinin bulunduğu da aşıkardır. Ancak bu çalışmada İslami temelli olduğu iddia edilen dini terör dalgasının ortaya çıkışında ve gelişiminde ABD'nin rolünün ortaya konması amaçlandığından, söz konusu terör dalgasının doğuşuna ve gelişimine etki eden diğer faktörler üzerinde durulmayacaktır. Bu çerçevede çalışmada öncelikle terörizmin ne olduğu genel olarak ele alınmış ve takip eden bölümde ise ABD'nin DAES'in ortaya çıkışı ve gelişimindeki etkisi, yukarıda da bahse geçen, üç nokta üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1. Terörizm Nedir?

Terörizmin nedenleri ele alındığında, terörün büyük ölçüde insanların zihninde başladığı sonucuna ulaşabilir. Her bir terörist şiddet olayının ardında eylemciyi motive eden derinden bağlanmış bir inanç sistemi vardır. Bu tür sistemler özünde hoşgörüsüzlük ile tanımlanan aşırılıkçı sistemlerdir. Karşıt çıkarılara ve farklı fikirlere karşı hoşgörüsüzlükle karakterize edilen aşırılıkçılık, terörist davranışlar için en önemli harekete geçme ve motivasyon kaynağıdır. Terörist olmak için sınırı aşan aşırılık yanlıları, şiddet eylemlerini mantıklı ve haklı kılmak için her zaman uluslar, insanlar, dinler veya diğer çıkarılara yönelik asil dayanaklar geliştirirler. Pek çok çalışma, taktikleri, normatif olarak çağrıştırdığı mana ve amaçları tarihsel süreçte dönüşen terörizm adını verdiğimiz faaliyetin tarihsel olarak koşullandığını göstermektedir. Bu nedenle terörün araştırmalarının tarih ötesi insan gerçekliğine dayanan bir faaliyet ve uygulama olduğu söylenebilir.³

Diğer taraftan terörizmin tanımlanması hususu sosyal bilimlerin en tartışmalı konularından biridir. Terörizm temelde şiddettir, ancak her şiddet formu terörizm olarak nitelendirilemez. Ayrıca sivil savaş, haydutluk veya gerilla savaşıyla aynı şey olmadığı bilincinde olmak da son derece önemlidir. Diğer taraftan "birinin teröristi, diğerinin özgürlük savaşçısıdır." şeklinde genel olarak bilinen ifade, "terörizm" tanımlanmak istediğinde moral bir yargıda bulunulabilmesi problemini de gündeme getirmektedir. Bu nedenle halen terörizme ilişkin olarak yaygın bir şekilde kabul edilmiş bir

³ Ken Booth ve Tim Dunne, *Terror in Our Time*, (New York: Routledge, 2012), s. 18. ve Gus Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, (Çev. İhsan Çapçoğlu ve Bahadır Metin), (Ankara: Adres Yayınları, 2013), s. 28.

tanım bulunmamaktadır.⁴ Yüzden fazla terörizm tanımının bulunduğunu belirten Walter Laqueur, şimdiye kadar kapsayıcı bir terörizm tanımının yapılamamasının gerekçesi olarak ise tek bir terörizm türünün olmamasını, aksine zaman, mekan, motivasyon, tezahür ve amaç olarak birbirinden son derece farklı ve çok sayıda terörizm türünün bulunmasını göstermektedir.⁵

Terörizm kelimesi Latince kökenlidir. Latince “terrere” kelimesinden gelen sözcüğün anlamı “korkudan titreme” veya “titremeye sebep olma”dır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde “yıldırı” şeklinde ifade olunan kelime, Fransızca Petit Rebot sözlüğünde “bir toplumda bir grubun, halkın direnişini kırmak için yarattığı ortak korku” olarak tanımlanmaktadır.⁶

Zaman içinde terörizmin diğer anlamlarının önüne, “siyasi bir amaçla” yapılıyor olmak da eklenmiş, yani siyasi bir amaçla hareket etme, dehşete düşürme ve korku salma terör eyleminin temel unsurları haline gelmiştir.⁷ Esasen siyasi amaçla yapılan eylemler tarihi, siyasi bir otoritenin ortaya çıkışıyla ilişkilendirilmekte olup, iktidarın tek bir kişinin eline geçmesi ve bu kişinin ortadan kaldırılmasının siyasi değişime yön verebilmenin en seri ve basit yolu olduğunun keşfedilmesine dayanmaktadır. Bu şekildeki eylemler genellikle ya şahsi ya da hizbi sebeplerle veya taht kavgaları hüviyetindedir. Bu çerçevede gerçekleştirilen eylemlerin mağdurları kimi zaman bir zorba, kimi zaman da bir haydut olsa da, onu öldürmek bir cinayet olarak değil bir fazilet olarak görülmüş ve bu eylemleri bir fazilete dönüştürecek ideolojik meşruiyet kazandırma çabaları genellikle siyaset ve din bağlamında gerekçelendirilmiştir.⁸

Bu bağlamda, çok genel bir bakış açısından, terörizm, bireylerin veya ulus-altı grupların şiddeti, terör eylemlerinin kurbanlarının ötesinde daha büyük bir dinleyici kitlesinin gözünü korkutmak suretiyle politik veya sosyal bir amaç elde etmek için önceden tasarlanmış kullanımı ya da kullanma tehdidinde bulunmasıdır şeklinde tanımlanabilir.⁹

⁴ Alexander Spencer, “Questioning The Concept of ‘New Terrorism’”, *Peace Conflict & Development*, Cilt. 8 (Ocak, 2006), ss. 2-3. ve Walter Laqueur, “Terrorism: A Brief History”, *E-Journal USA*, 2007, <http://usinfo.state.gov/journals/itps/0507/ijpe/laqueur.htm> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2019).

⁵ Laqueur, “Terrorism: A Brief History”.

⁶ Atilla Yayla, “Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 4, Sayı. 1 (1990), s. 335. ve Türk Dil Kurumu, *Terör*. (t.y.), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts (Erişim Tarihi: 5 Mart 2019).

⁷ Tuğçe Gençtürk, “Terör Kavramı ve Uluslararası Terörizme Farklı Yaklaşımlar”, *Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Şubat 2012, <http://sam.baskent.edu.tr/makaleler/tgencturk/TerorUluslararası.pdf> (Erişim Tarihi: 1 Mart 2019).

⁸ Bernard Lewis, *Haşhaşiler: İslam’da Radikal Bir Tarikat*, (Çev. Kemal Sarısözen), (İstanbul: Kapı Yayınları, 2018), ss. 194-195.

⁹ Todd Sandler, “New Frontiers of Terrorism Research: An Introduction”, *Journal of Peace Research*, Cilt. 48, Sayı. 3 (Mayıs, 2001), s. 280.

Eski Ahit'te terörizme ilişkin ifadeler yer almakta olup, bu çerçevede özellikle Yunanistan ile Roma'da politik cinayet vakalarının sıklıkla gerçekleştiği ve suikastların sistemik hale geldiğinden bahsedilmektedir. Jül Sezar'ın katli müteakip iki bin yıl boyunca yazarlar ile sanatçıları meşgul eden bir terör vakası olarak gündemde kalmıştır. Bu arada uzun bir dönemde sistematik terör eylemleri gerçekleştiren İsmaililerin bir kolu olan gizli bir suikast tarikatı gibi küçük gruplar da tarihsel süreçte görülmüştür. Haşhaşiler olarak adlandırılan bu grup bugünkü Irak ve İran topraklarında 8. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar faaliyet göstermiş ve valileri, halifeleri ve hatta Kudüs'ün Haçlı Kralı'nı dahi öldürmüştür. Diğer taraftan terörizm Ortaçağ'ın sonundan modern zamanlara kadar, yoğunluğu azalsa da, görülmeye devam edilmiştir. Bu dönem aynı zamanda Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) ile Napolyon Savaşları (1799-1815) gibi büyük savaşların yaşandığı da bir dönemdir. Böyle dönemlerde savaş alanlarında çok sayıda insan öldüğünden, terör dolayısıyla ölen az sayıda insan hiç kimsenin dikkatini çekmemiştir.¹⁰ 18. yüzyıla gelindiğinde ise Çarlık Rusya'sında ortaya çıkan Narodnoya Volya gibi anarşist örgütlerin terör eylemlerinin ön plana çıktığı görülmektedir.¹¹ Bununla birlikte terör kelimesinin, bugünkü anlamında ilk defa Fransız Devrimi'nden sonra kullanıldığı genel olarak kabul görmektedir.¹²

Bu çerçevede terör kelimesinin Batı'nın kelime dağarcığına, Fransız ihtilalcilerinin iç düşmanlarına yönelik olarak 1793 ve 1794 yıllarındaki eylemleri dolayısıyla girdiği söylenebilir. Kelime doğrudan idam şeklinde tezahür eden hükümet baskısına göndermede bulunmaktadır. Terör iktidarı döneminde yaklaşık 17.000 yasal idam gerçekleşmiş ve 23.000 civarında da yasadışı idam vakası vuku bulmuştur. Fransız İhtilali uzmanları, radikal devrimci gücün etkili olduğu iki yılda orijinal Terör İktidarı'nı Fransız muhaliflere yönelik devletin organize ettiği veya devlet destekli bir şiddet olarak değerlendirmektedirler. Ancak Fransız İhtilali'nden bu yana terör kelimesinin anlamı da genişlemiştir.¹³

Laqueur, 1970'li yıllarda sistematik terörizm çalışmaları başladığında, hatalı bir şekilde, bazı uzmanların terörizmin, İtalyan Kızıl Tugayları, Alman Kızıl Ordusu veya çeşitli Latin Amerikalı gruplar gibi aşırı sol yönelime sahip

¹⁰ Laqueur, "Terrorism: A Brief History".

¹¹ Ercan Çitlioğlu ve Fatih Dedemen, "Terörizmi Anlamak", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 2 (Kasım, 2014), s. 26.

¹² Yayla, "Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve", s. 335.

¹³ Charles Tilly, "Terror, Terrorism, Terrorists", *Theories of Terrorism: A Symposium, Proceedings*, (Washington: American Sociological Association, Mart 2004), s. 9.

grupların tekelinde olduğuna inandıklarını belirtmektedir.¹⁴ Ancak on yıllık bir sürecin ardından Aşırı Solcu terörist gruplar büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. 1980'li yıllardaki terörizmin ise tam tersine büyük ölçüde Aşırı Sağ anlayışa sahip olan ufak hücrelere dayandığı belirtilmektedir. Bu dönemde bazı uçak kaçırma ve bombalama vakaları ile birkaç elçilik saldırısı ve hatta işgali gibi eylemler görülse de, bu eylemlerin hiç biri aşırı sol gruplar tarafından gerçekleştirilmemiştir. Yine 11 Eylül öncesinde ABD'de gerçekleştirilen en ölümcül terörist saldırı 1995 yılında Oklahoma'daki bir federal binanın bombalanması olup, bu saldırı da yine sağ yönelimli aşırılıkçılar tarafından icra edilmiştir. Aynı zamanda etnik-milliyetçi terörizm vakaları İspanya'nın Bask bölgesi, Sri Lanka, İsrail gibi yerlerde da görülmüş, ancak günümüzde başat olan sözde İslami terörizm, bazı Ortadoğulu ülkeler haricinde nadiren görünür olmuştur.¹⁵

David C. Rapoport tarafından ortaya atılan ve terörizmin tarihsel süreçte gelişimini açıklayan "Dalga Teorisi" çerçevesinde Rapoport terörizmin tarihsel süreçte dört dalga halinde geliştiğini iddia etmektedir. Bu dalgalardan ilki 1880 yılında popüler Rus terör örgütü Narodnaya Volya ile başlatılan ve yaklaşık olarak kırk yıl süren "Anarşist Dalga"dır. Bu dalgayı 1920'li yıllarda başlayan ve 1960'lı yıllara kadar devam eden "Anti-Kolonyal Dalga" ile 1960'lı yıllarda başlayıp büyük ölçüde 90'lı yıllarda son bulan "Yeni Sol Dalga" takip etmiştir. Rapoport tarafından tanımlanan son dalga ise 1979 yılında başlayan ve kendisinden önceki dalgalarla benzer özellikler göstermesi halinde 20-25 yıl¹⁶ daha devam etmesi beklenen "Dini Dalga"dır.¹⁷

Dini ve etnik kimlikler genellikle birbirleriyle örtüştüğü için dini elementler her zaman için modern terörizmde önemli bir rol oynamıştır. Bir önceki dalganın amacı seküler devletler kurmak olsa da, dördüncü dalgadaki terörist grupların amacı bir din devletini hayata geçirmektir.¹⁸ Bu dalgada İslami bir anlayışa sahip olduğunu iddia eden terör gruplarının yanı sıra Yahudi,

¹⁴ Laqueur, "Terrorism: A Brief History".

¹⁵ Laqueur, "Terrorism: A Brief History".

¹⁶ Rapoport 2013 yılında yayınlanan bir makalesinde dördüncü dalganın 2026 yılında sona ereceğini söylemiş ve bu yeni tarihi değiştirmek için ortada bir neden olmadığını da ilave etmiştir. Bkz. David C. Rapoport, "The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences", *Current History*, (Aralık, 2001), <https://www.researchgate.net/publication/286896869> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2019).

¹⁷ David C. Rapoport, "The Four Waves of Rebel Terror and September 11", *Anthropoetics*, Cilt. 8, Sayı. 1, (İlkbahar/Yaz 2002), <http://anthropoetics.ucla.edu/ap0801/terror/> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2019). ve Tom Parker ve Nick Sitter, "The Four Horsemen of Terrorism: It's Not Waves, It's Strains", *Terrorism and Political Violence*, Cilt. 28, Sayı. 2 (2016), s. 198.

¹⁸ Rapoport, "The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences".

Sih ve Hıristiyan terör grupları da ortaya çıkmıştır. Ancak sözde İslami anlayışa sahip olan gruplar daha uzun süreli ve daha önemli bir küresel etkiye sahip olmuşlardır.¹⁹ 1980'li yılların başında ortaya çıkan dini dalganın İslami niteliğinin ön plana çıkarılması ise genel olarak üç nokta üzerinden açıklanmaktadır. Bunlardan birincisi, halklarının ekonomik ve siyasi taleplerini karşılamada başarısız olan yozlaşmış ve otoriter rejimlere karşı kitlelerin hoşnutsuzluğunun giderek artmasıdır. Bu devletlerin pek çoğu Müslüman nüfusun yoğun olduğu Ortadoğu ve yakınındaki coğrafyalarda yer aldıkları için gittikçe artan sayıda Müslüman nüfusa sahip olan devlet meşruiyet kriziyle karşılaşmaya başlamıştır. Bu topraklarda siyasi bir alternatif oluşturabilecek olan Arap milliyetçiliğinin yenilgiye uğradığı hususu da göz önünde bulundurulduğunda bu durum, Mısır, Suudi Arabistan, Sudan, Pakistan vb. gibi ülkelerde mürtet (dinini terk eden kişi) olarak nitelenen "Müslüman" liderleri devirmeye yönelik, gücü gittikçe artan dini tabanlı bir hareketin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. İkincisi, İngiltere'nin 1968 sonrasında Süveyş Kanalı'nın doğusundaki askeri üslerinden çekilmesiyle ortaya çıkan boşluğu doldurmak için harekete geçen ABD'nin Ortadoğu'daki etkisini artırmasıdır ki, İsrail'e bitmez tükenmez bir destek vermesi, askerlerini Suudi Arabistan'daki Müslümanların "kutsal yerlerine" yerleştirmesi ve bölge çapındaki "mürtet" liderlere destek olması gibi politikalar, ABD'nin İslam'a yönelik bir tehdit olduğu izleminin doğmasına neden olmuştur. Bu ise Müslüman dünyada ABD karşıtı yönelimin ve haliyle de terörizmin artmasına sebebiyet vermiştir. Üçüncüsü ise, İran İslam Devrimi ve Afganistan'ın işgali gibi hadiselerin Müslüman dünyanın pek çok yerindeki dini köktencilik artış göstermesine yol açmasıdır.²⁰

Rapoport, "intihar bombacılığı" ile "şehitlik" kavramının bu dalganın ayırt edici taktikleri olduğunu ve bu dalgayı daha yıkıcı bir hale getirdiklerini ifade etmiştir. Ayrıca bir diğer ayırt edici özellik olarak da özellikle sözde İslami grupların kendi toplumları için sosyal hizmet kampanyaları başlatmalarını göstermiştir.²¹ Bu dalganın kalbinde İslam'ın olduğunu iddia eden Rapoport sözde İslami grupların son derece ölümcül ve ciddi uluslararası saldırılar gerçekleştirdiklerine işaret etmiştir. Bahsi geçen saldırılar bir yan-

¹⁹ David C. Rapoport, "Terrorism as a Global Wave Phenomenon: Religious Wave", Ekim 2017, https://www.researchgate.net/publication/321171687_Terrorism_as_a_Global_Wave_Phenomenon_Religious_Wave (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2019).

²⁰ Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, (Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir), (Ankara: Adres Yayınları, 2013), s. 348.

²¹ Rapoport, "Terrorism as a Global Wave Phenomenon: Religious Wave".

dan dava taraftarlarına umut olurken, diğer yandan da dini temelli aşırılıkçı bir anlayışa sahip olan grupları da etkilemiştir. Rapoport 1979 yılında meydana gelen ve Müslümanları ilgilendiren dört olayın hem dinin önemini hem de seküler güçlerin zayıflığını ortaya koyduğunu iddia etmiştir. Rapoport bunları şu şekilde sıralamaktadır; İran Devrimi, Camp David Anlaşması'nın imzalanması, yeni bir İslami yüzyılın başlaması ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali. Rapoport dördüncü dalgada yer alan terörist grupların bir önceki dalgaya nazaran daha fazla üyeye sahip olduklarını ifade ederek, Bin Ladin El Kaide'yi kurduğunda 5.000'nin üzerinde üyesi olduğunu, diğer taraftan en kalabalık üçüncü dalga grupların dahi birkaç yüz aktif üyeyi geçemediklerini dile getirmiştir.²² Bu çağın en tanınmış dini devrimci örgütü olan El Kaide'nin amacı ise bütün dünyadaki Müslümanları kutsal bir savaşta birleştirmektir. Bu çerçevede El Kaide en iyi anlamıyla, aynı görüşü savunan dini devrimcilerin gevşek bir ağı olarak tanımlanabilir.²³ El Kaide'yi harekete geçiren en önemli olay ise, 1990 yılındaki Körfez Savaşı sırasında Suudi Arabistan'ın Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılması için "kutsal topraklara" ABD'nin askeri üstler kurmasına izin vermesidir. Bu kararla öfkelenen El Kaide, Hazreti Muhammed'in bu toprakların sadece tek bir din için liman olacağı emrinin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Ve örgüt bu olaydan, artık "Uzak Düşman"a da saldırılmasının meşrulaştığı sonucunu çıkarmıştır. Takiben gerçekleşen 11 Eylül olayları ve ona verilen cevap, pek çok milletten insanın ölümü dolayısıyla, eşi benzeri görülmemiş niteliktedir. Birleşmiş Milletler'in (BM) gözetimi altında 100'den fazla ülke Afganistan'daki El Kaide örgütüne karşı gerçekleştirilen harekate katılmıştır. Ancak daha Afganistan'da durum tam olarak kontrol altına alınmadan ABD pervasız bir kararla Irak'a müdahale etmiş ve bu müdahale El Kaide'ye pek çok yeni eleman kazandırırken ABD'nin müttefiklerini dahi kaybetmesine yol açmıştır. Ayrıca ABD'nin Irak'ta neden olduğu tahribat, DAEŞ adı verilen yeni bir dini temelli örgütün de Irak ve Suriye'de kök salmasına imkan vererek, tüm dünyanın güvenliğine önemli bir tehdit olarak ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.²⁴

2. DAEŞ'in Ortaya Çıkışında ABD'nin Rolü

ABD, bilerek ya da bilmeyerek, attığı çeşitli adımlarla günümüzde uluslararası güvenliğe yönelik en önemli tehditlerden biri olarak görülen DAEŞ terör örgütünün ortaya çıkmasında ve gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

²² Rapoport, "The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences".

²³ Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, s. 188.

²⁴ Rapoport, "The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences".

Bu rol, çalışmada genel olarak üç başlık üzerinden ele alınıp değerlendirilmiş olup, bunlardan ilki ABD'nin SSCB'nin Afganistan'ı işgali üzerine Sovyet birliklerini ülkeden atmak için örgütlenen mücahitlere verdiği desteğin, günümüzdeki terör örgütlerinin temelini oluşturan cihatçı motivasyon ile insan kaynağının ortaya çıkmasında oynadığı roldür. İkincisi ise ABD'nin Irak'ı işgalini takiben, ülkenin idaresi için hayata geçirdiği Koalisyon Geçici Otoritesi ile uygulamaya koyduğu kanunların ülkedeki Şii-Sünni ayrılığını daha da artırarak, DAEŞ için hem fikri altyapıyı oluşturması hem de gerekli insan kaynağını teşkil etmesidir. Üçüncüsü ise işgali takiben ABD'nin önderliğinde kurulan hapishanelerin DAEŞ için hem ideolojik eğitim hem de insan kazanma alanları olarak faaliyet göstermesidir. Bu bölümde bu üç unsur daha da ayrıntılandırılarak, ABD'nin DAEŞ'in kuruluşuna ve gelişimine yaptığı katkı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.1. SSCB'nin Afganistan'ı İşgali ve Yeşil Kuşak Projesi

Afganistan, Avrupa ve Asya arasında önemli bir bağlantı noktası olması nedeniyle tarih boyunca önemli bir ülke olmuştur. Politik tarihi boyunca Afganistan hiçbir zaman sömürgeleştirilememiştir, ancak her zaman için son derece zorlu bir coğrafyada "Tampon Bölge" olma konumunu sürdürmüştür.²⁵ Soğuk Savaş döneminde her iki kutup lideri de Güney Asya bölgesindeki etkinliklerini artırmak istemişler ve özellikle Doğu Avrupa'daki konumu istikrarsızlaşan Sovyetler Birliği Afganistan ile daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Böylelikle Hint Okyanusu'na çıkmayı hedeflemiştir. ABD ise gerek SSCB'yi çevrelemek gerekse enerji zengini Basra Körfezi bölgesini kontrol altında tutmak için Afganistan'a büyük bir önem vermiştir.

1933 yılından bu yana Afganistan'ı yöneten Zahir Şah hastalanıp İtalya'ya gittiğinde kuzeni olan Davud bir askeri darbeyle 1973 yılında Şah'ı devirmiş, ancak 1978 yılında bu kez de Albay Abdülkadir liderliğindeki Afgan Ordusu Davud'u devirmiştir.²⁶ İktidarı ele geçirenler, Sovyet yanlısı Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin (ADHP) başat siyasal güç olduğu Demokratik Afgan Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Parti'nin hapiste bulunan lideri Nur Muhammed Taraki devlet başkanlığına getirilmiştir. Ancak ADHP Merkez Komitesi 16 Eylül 1979 tarihinde, sağlık sorunları ve akli dengesizlikler ne-

²⁵ Iram Khalid, "Afghanistan: Quest for Peace and Stability (Historical Context)", *Journal of Political Studies*, Cilt. 18, Sayı. 2 (2011), ss. 4-5.

²⁶ Muhammad Idrees ve Kofand Anwar, "Afghanistan a Battle Ground for The Interests of Super Powers: A Special Reference to USA", *Journal of Political Sciences & Public Affairs*, Cilt. 5, Sayı. 2 (2017), s. 1.

denleriyle Başkan Taraki'nin istifasının kabul edildiğini ve yerine Hafızullah Amin'in getirildiğini açıklamıştır. Diğer taraftan bu yönetim değişikliğinin ülkedeki dini temelli direnişi tetiklediği görülmüştür. 25 Aralık 1979'da eski başbakan yardımcılardan olan ve Doğu Avrupa'da sürgünde bulunan Babrak Karmal bir Sovyet uçağı ile Kabil'e gelmiş ve Sovyet desteği ile Amin'in yerine başkan olmuştur. Bu arada Karmal ile birlikte Sovyet birlikleri de ülkeye giriş yapmışlardır. Esasen Sovyet askerleri, Afgan hükümetinin komünist uygulamalarına karşı "kutsal savaş" açan Müslüman gerillalara karşı savaşmakta olan Afgan kuvvetlerine yardım gerekçesiyle Afganistan'ı işgal etmişlerdir.²⁷

İşgalden kısa bir süre sonra Afganistan'da işgalci güçlere karşı popüler bir isyan baş göstermiştir. Ve Sovyetler, aralarında zorlu coğrafi koşulların, merkezi otoriteye bağlılığı olmayan parçalanmış bir toplumun ve karşı isyan hususunda iyi eğitilmemiş kuvvet yapısının da yer aldığı pek çok zorlukla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte en önemli problem ise ülkedeki kontrolü tam manasıyla sağlamak için yeterli sayıda birliğinin bulunmamasıdır.²⁸

Bahsi geçtiği üzere ABD de Afganistan ile yakından ilgilenmektedir. Ülkedeki kontrolün tamamen Sovyetlere geçmesini istemeyen ABD, gizli bir şekilde muhalif güçleri desteklemeye başlamıştır. Kabil'deki Sovyet yanlısı rejimin düşmanlarına Amerikan yardımı, sanılanın aksine, daha Sovyet ordusu Afganistan'ı işgal etmeden önce başlamıştır. ABD'nin Sovyet müdahalesinden tam sekiz ay önce, Nisan 1979'da gizli bir şekilde Afganlı isyancıların temsilcileriyle Pakistan'da toplanmaya başladığı iddia edilmiştir. Bu durum Başkan Carter'ın güvenlik danışmanı olan Zbigniew Bzezinski tarafından şu sözlerle teyit edilmiştir: "Tarihin resmi versiyonuna göre Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın (CIA) mücahitlere yardımı 1980'de, yani Sovyet ordusu Afganistan'ı 24 Aralık 1979'da işgal ettikten sonra başlamıştır. Ama gerçekte, bugüne kadar gizli biçimde korunmuş olarak, durum tamamen farklıdır: Esasen, 3 Temmuz 1979'da Başkan Carter, Kabil'deki Sovyet yanlısı rejimin düşmanlarına gizli yardım için ilk emri imzaladı. İşte tam o gün, Başkana bu yardımın Sovyetlerin askeri müdahalesine neden olacağı-

²⁷ Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2000), ss. 503-505.

²⁸ Tony Balasevicius ve Greg Smith, "Fighting The Mujahideen: Lessons From The Soviet Counter-Insurgency Experience If Afghanistan", *Canadian Military History*, Cilt. 16, Sayı. 4, (Nisan, 2007), s. 74. ve Idrees ve Anwar, "Afghanistan a Battle Ground for The Interests of Super Powers: A Special Reference to USA", s. 2.

nı açıkladığım bir not yazdım.”²⁹ Carter’ın ardından iktidara gelen Reagen döneminde ABD dış politikasının da tedricen daha sertlik yanlısı bir tutum takındığı söylenebilir. Reagen yönetimi, Carter yönetiminin aksine, müzakereye dayalı anlaşmalar yapmakla ilgilenmemektedir. Bir arada var olma yerine Reagen’ın politikasının özü ödeşmektir. Ona göre, Afganistan Savaşı’nı Sovyetler Birliği’nin Vietnam’ına dönüştürmek için her şey yapılmalıdır. Tek amaç Sovyetleri tüketmektir.³⁰

ABD’nin Afganistan’da Sovyetler Birliği’ne karşı yürüttüğü mücadelenin gerisinde ise büyük ölçüde “Yeşil Kuşak” projesinin yattığı söylenebilir. Söz konusu proje temelde, Araplar ile diğer Müslüman milletler arasında yaygın olan, sahip oldukları hilafeti kaybetme seçili travmasının neden olduğu aşağılamanın söz konusu hilafetin yeniden hayata geçirilmesi yoluyla giderilmesine dayanmaktadır. Bu çerçevede Sovyetler Birliği’nin 1979 yılında Afganistan’ı işgalinin gittikçe güçlenen bir isyanı tetiklediği söylenebilir. Söz konusu isyan, Arap ülkelerinden radikalleşmiş Müslümanları, Sovyet “kafirleri”ne karşı verilen savaşa katılmak için harekete geçirmiştir. Bu hareket, ABD’nin, güney kanadı boyunca Sovyetler Birliği’ne karşı bir bariyer inşa etme çabalarıyla yan yana gelişmiştir. Yeşil Kuşak projesiyle Yunanistan ile Çin arasındaki geniş bir alana yayılmış Müslüman çoğunluklu ülkelerde İslam’a olan ilgiyi ve yatırımı artırmak amaçlanmıştır. Bu stratejiyi tasarlayan ve uygulayan ABD, böylelikle bir taraftan Sovyet etkisinin yayılmasını durdurmayı umarken, diğer taraftan da Sovyetler Birliği içerisindeki Müslümanları harekete geçirerek “İmparatorluğu” içerden yıkmayı hedeflemiştir. Bu stratejide dini eğitim önemli bir rol oynamıştır. Çocuklar ve gençler için İslami okullar olan medreseler, İslam’ın başlangıcından itibaren var olsa da, Yeşil Kuşak projesi bu okulların sayısını, özellikle de Pakistan’da, önemli ölçüde artırmıştır. Suudilerden gelen mali destekle bu medreseler aşırı dini ideolojinin Vahabi/Selefi versiyonlarının etkisi altında kalmıştır.³¹

Sovyet işgalinin başlangıcında temel olarak Suudi Arabistan ve Pakistan gibi Arap ve Müslüman hükümetlerin yanı sıra hükümet dışı örgütler tarafından da desteklenen insani yardım çabaları çerçevesinde Afganistan’da az miktarda Arap bulunmaktadır. Afganistan’daki Arapların sayısı, Filistinli bir Sünni İslam bilgini olan Abdullah Yusuf Azzam’ın liderliğinde ülkede-

²⁹ Mahmood Mamdani, *İyi Müslüman Kötü Müslüman*, (Çev. Sevinç Altınçekiç), (İstanbul: 1001 Kitap Yayınları, 2005), s. 133-134.

³⁰ Mamdani, a.g.e., s. 134.

³¹ Vamik D. Volkan, “Preface”, (Ed. Giuseppe Leo ve diğerleri), *Fundamentalism and Psychoanalysis* (ss. 13-47), (Lecce: Frenis Zero Press, 2017), ss. 34-35.

ki Sovyet karşıtı mücadele ulus-aşırı bir cihat yönelimine evrildiğinde artmaya başlamıştır. Büyük ölçüde Amerikan ve Pakistan istihbarat servisleri tarafından desteklenen Azzam,³² Afganistan'daki mücadelenin bir cihat ve bu mücadelede savaşmanın "tüm Müslümanların zorunlu bir görevi" olduğunu ifade eden bir fetva yayınlamıştır. Fetvasının Suudi Arabistan Baş Müftüsü olan Abd al-Aziz tarafından da desteklenmesi, Azzam'ın inanırlılığını artırmıştır. Azzam'ın uluslararası cihat çağrısı İslam'ın zafer dolu günlerini çağrıştıran geleneksel ortaçağ cihadının imajı ile ümmet için savaşmayı akıllara getirmiştir. Bu imajlar kendi topluluğunu korumak için üzerlerine düşeni yapmak isteyen genç aşırılıkçı sözde İslamcılarını cezbederek, onları Afganistan'daki mücadeleye katılmaya itmıştır.³³

1980'li yıllarda Afganistan'daki yabancı savaşçıların sayısı 25.000'e ulaşmıştır. Cihat amacı güden Müslüman savaşçılar olan mücahitlerin büyük ölçüde Suudiler ve Amerikalılar tarafından finanse edildiği iddia edilmiştir. Pakistan gizli servisi ISI'nın 80.000 savaşçıyı eğittiği, ABD'nin de silahlandırdığı belirtilmektedir. İslam'ın radikal yorumuna dayanan bir motivasyona sahip olan bu savaşçılar ölümcül bir savaş silahına dönüşmüşlerdir.³⁴

Bu savaşta Sovyetler hem asker hem de teçhizat açısından çok sayıda kayıp vermiştir. Bazı tahminlere göre Sovyetler bu savaşta yaklaşık 13.400 asker yitirmiştir. BM'nin çabalarıyla SSCB, Afganistan ve Pakistan arasında 14 Nisan 1988 tarihinde Cenevre Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmada Afganistan'daki Rus askerlerinin bir yıl içerisinde geri çekilmesi öngörülmüştür. Sovyetlerin dağılmasından önce her iki süper güç de Afganistan'a yaptıkları yardımları kesmişlerdir. Nihayetinde ülkede Najibullah'ın liderliğinde zayıf bir yönetim tesis edilmiştir. Takiben de Afganistan'daki farklı mücahit gruplar arasında 1996 yılının sonuna kadar sürecek olan bir iktidar mücadelesi patlak vermiştir.³⁵

³² Seksenli yılların ortasında "Cihadın Muhafızı" olarak adlandırılan Şeyh Abdullah Yusuf Azzam, El-Ezher Üniversitesi'nden İslami hukuk doktorası bulunan Filistinli bir ilahiyatçıdır. Cidde'deki Kral Abdül Aziz Üniversitesi'nde de ders veren Azzam'ın buradaki öğrencilerden biri de, daha sonra Afganistan'da birlikte cihat edeceği, Usame bin Ladin'dir. Azzam'ın Amerikan istihbarat servisi olan CIA'nin koruması altında dünyayı gezdiği ve Suudi televizyonunda ve ABD'deki toplantılarda boy gösterdiği iddia edilmektedir. Kutsal savaşının ta kendisi olarak görülen ve 1980'li yılların başında ve ortasında ABD'nin bir ucundan diğer ucuna turladığı ifade edilen Azzam'ın Hamas'ın kurucusu olmasının yanı sıra aynı zamanda Afganistan'daki kutsal savaşa çağırın bir CIA ajanı olduğu da ileri sürülmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Mamdani, *İyi Müslüman Kötü Müslüman*, ss. 136-137.

³³ Amber Atteridge, "Foreign Fighters Post Conflict: Assessing The Impact of Arab Afghans and Syrian-Iraqi Foreign Fighters on Global Security", *International Institute for Counter-Terrorism*, 2016, <https://www.ict.org.il/UserFiles/ICT-Foreign-Fighters-Post-Conflict-May-16.pdf> (Erişim Tarihi: 5 Mart 2019).

³⁴ Volkan, "Preface", s. 35.

³⁵ Idrees ve Anwar, "Afghanistan a Battle Ground for The Interests of Super Powers: A Special Reference to USA", s. 2.

Afganistan ve Pakistan'daki medrese adı verilen İslami Teoloji Okulları'nda eğitim gören etnik olarak Peştun nüfus, Taliban olarak adlandırılacak olan dini temelli siyasi hareketin esasını oluşturmuş ve söz konusu hareket iç savaş sırasında, iki yıllık bir süreçte, Afganistan'ın %90'ını kontrolü altına almış ve ülkedeki pozisyonunu güçlendirmiştir. Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi Müslüman ülkeler Afganistan'daki yönetime hakim olan Taliban hükümetini resmi olarak tanımışlardır. Bununla birlikte Rusya Federasyonu (RF), İran ve Hindistan gibi ülkeler ise, dini motivasyonları ön planda tutan Taliban yönetimine karşı çıkmışlar ve ülkenin yaklaşık %10'unu kontrol altında bulunduran muhalif Kuzey İttifakı'nı desteklemişlerdir. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik olarak gerçekleştirilen saldırının sorumlusu olarak Taliban yönetimi tarafından desteklenen Suudi milyoner Usame bin Ladin'in gösterilmesi ise, Taliban yönetimi üzerindeki uluslararası baskının artmasına neden olmuştur. ABD, Taliban hükümetinden bin Ladin'in kendisine teslim edilmesini talep etmiştir. Bunun reddedilmesi ise Afganistan'da bir başka yıkıcı savaşın gerekçesi olmuştur. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) desteğini arkasına alan ABD, 2001 yılında Afganistan'a saldırmıştır. Saldırı üzerine zayıf bir direnişin ardından Taliban başkent Kabil'den kaçmış ve işgal güçlerine karşı gerilla savaşına başlamıştır. Takiben Hamid Karzai devlet başkanlığına getirilmiştir.

İşgalin ardından ABD'yi Afganistan'da kalmaya zorlayan en önemli gerekçelerden biri ise 11 Eylül saldırılarından sonra başlattığı "Teröre Karşı Savaş" kampanyasıdır. Bu kampanyayla bir ölçüde kendi elleriyle yarattığı bölgedeki sözde İslami köktencilik ile terörizme karşılık vermeye çalışmaktadır. Ancak bu planı hayata geçirmekte tam manasıyla başarılı olduğunu söylemek pek de mümkün değildir. Geçen on sekiz yılda dünyadaki terörizmi bitirmek bir yana, şuan Afganistan'da ülkenin geleceğine ilişkin olarak Taliban ile müzakerelerini sürdürmektedir.³⁶

Afganistan, günümüzde uluslararası güvenliğe yönelik en önemli tehdit olarak kabul edilen dini motivasyonlu terörizmin tüm dünyaya yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Ülkede Ruslara karşı savaşmak için eğitilen pek çok gönüllü, Afganistan'daki savaşın sona ermesi üzerine bu alanda kazandıkları uzmanlıklarını başta Pakistan ve Arap dünyası olmak üzere dünyanın birçok yerinde kullanmışlardır. Afganistan'da dönüşümünü tamamlayan bu yabancı savaşçıların, Sovyetler ile savaşta Afganlılara verdikleri destek saye-

³⁶ Idrees ve Anwar, "Afghanistan a Battle Ground for The Interests of Super Powers: A Special Reference to USA", s. 2.

sinde uluslararası güvenliğe etkide bulunabilecek olan değerli yetenekler ile bağlantılar elde ettikleri söylenebilir.³⁷

Bu savaşçıların en önemlilerinden biri ise hiç kuşkusuz DAEŞ'in kurucusu olan Ebu Musab ez-Zerakivi'dir. Uluslararası cihada katılmak için 1989 yılında Afganistan'ın Host kentine gelen ez-Zerkavi Sovyetler'in yenilgiye uğratılması nedeniyle Afgan mücahitlerle birlikte Sovyetlere karşı cihad edemese de, memleketi olan Ürdün'e dönmek yerine 1993 yılında Afganistan'ın Kuzey Batı cephesinde kalarak, Sovyet işgali sonrası ülkeye hakim olmaya çalışan tarafların mücadelelerine katılmıştır. Bir süre sonra Pakistan'a geçen Zerkavi, Afganistan-Pakistan sınırında, aralarında El-Kaide'nin en önemli eğitim üstlerinden biri olan Sada'l-Melahim'in de yer aldığı bir dizi eğitim kampında görev almıştır. Burada, Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırı gerçekleştiren iki El-Kaide militanı olan Remzi Yusuf ile Halid Şeyh Muhammed'i yetiştirmiştir. Takiben memleketi Ürdün'e dönse de içindeki cihad ateşi onu 1999 yılında tekrar Pakistan'a yönlendirmiştir. Buradan Afganistan'a geçerek dönemin küresel cihad hususundaki en önemli figürü olan Usame bin-Ladin ile Kandahar'da bir görüşme gerçekleştirmiştir. 2000 yılına gelindiğinde ise Zerkavi Afganistan'ın üçüncü büyük kenti olan Herat'taki bir El-Kaide kampının yöneticiliğine getirilmiş ve 2001 yılında ABD'nin Afganistan'ı işgali üzerine, "cihadını" devam ettirmek için yönünü Irak'a çevirmiştir. Görüldüğü üzere DAEŞ'in temellerini atan Zerkavi de esasen ABD'nin Sovyetlere karşı mücadelede kuruluşuna destek verdiği cihatçı anlayışa sahip olan yapı dolayısıyla küresel cihadın eğitim kampı olarak nitelendirilebilecek olan Afganistan'da teorik ve pratik dönüşümünü gerçekleştirmiştir.³⁸

Böyle genelleşmiş bir hareket Araçların seçili travmalarını seçili bir zafere dönüştürme isteklerinin bir ifadesi olarak bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde tüm dünya Müslümanlarından destek bulmuştur. Böyle bir ortamda terör örgütleri kendi varlıklarını idame ettirmek için dolaylı bir desteğe kavuşmuşlar ve DAEŞ bir halifelik yaratarak ve "zafer" sunarak, eleman kazanma çabalarında yabancılaşmış gençleri etkilemeyi başarmıştır.³⁹

³⁷ Atteridge, "Foreign Fighters Post Conflict: Assessing The Impact of Arab Afghans and Syrian-Iraqi Foreign Fighters on Global Security", s. 9. ve Walter Laqueur, *Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, (New York: Oxford University Press, 1999), s. 145.

³⁸ Michael Weiss ve Hassan Hassan, *IŞİD Terör Ordusunun İçyüzü*, (Çev. Emine Arzu Kayhan), (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2016), ss. 7-14.

³⁹ Volkan, "Preface", s. 36.

2.2. ABD'nin Irak'ı İşgalinin Ülkedeki Mezhep Çatışmasına Etkisi

Mart 2003'te dünyanın güvenliğine bir tehdit olarak görülen Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesi amacıyla ABD ve müttefikleri tarafından başlatılan "Irak'a Özgürlük Operasyonu" Nisan 2003'te Saddam'ın Baasçı rejiminin devrilmesiyle sonuçlanmıştır.⁴⁰

Irak'ın ABD tarafından işgali tüm cihatçı örgütler için Bin Ladin'in cümleleriyle "altın gibi eşsiz bir fırsat" sunmuştur. Ülkedeki iktidar yapısının ortadan kaldırılmasının yanı sıra Saddam Hüseyin'in şahsi gücünün de yok edilmesiyle, ABD'nin önderliğindeki koalisyon güçleri radikal dini yapıların önünü açarak, DAESH terör örgütünün kuruluşu için gerekli zemini hazırlamıştır. ABD'nin Irak'ı işgali, cihatçı anlayışa sahip terör örgütlerine daha önce sahip olmadıkları bir zemine kavuşma fırsatı vermiştir. Ayrıca söz konusu işgal radikal dini terör örgütlerinin Batı'nın Müslüman dünyasının düşmanı olduğuna ilişkin söylemini meşrulaştırıcı bir rol de oynamıştır. Bu düşünce, ana akım Arap ve Müslüman kamuoyunu daha da radikalleştirmekle kalmamış aynı zamanda tüm dünyadaki Amerikan karşıtı eğilimleri de güçlendirmiştir.⁴¹

Irak'taki Amerikan işgali ve Saddam'ın düşüşü ülkedeki politik dengeyi önemli ölçüde değiştirmiştir. İşgal sonrası Irak'ta devlet inşa süreci için en kritik dönem olan 2003-2006 yılları arasında devlet büyük ölçüde Şii-Kürt uzlaşısının bir ürünü olarak şekillenmiş ve Sünnilere politik ve toplumsal alanlarda çok az yer verilmiştir. Bu nedenle hayal kırıklığına uğrayan Sünnilerin devletin şekillenmesinde rol alma hususundaki inanç kayıplarının göstergelerinden biri ise 2005 seçimlerinde de görüldüğü üzere, seçimlere katılım hususunda gösterdikleri isteksizliktir. Bu nedenle, bu durum Sünnilerin direnişçilere katılması ve Şii ağırlıklı hükümet ile onun yabancı destekçilerine karşı savaşması için motive edici bir faktör olmuştur.⁴²

İşgali takiben ülkenin idaresi için 16 Mayıs 2003'te müttefikler tarafından "Koalisyon Geçici Otoritesi" oluşturulmuştur. Ve o tarihten itibaren, bu yönetim tarafından ülkede yeni bir politik sistem tesis edilebilmesi gerekçesiyle bir takım tedbirler alınmıştır (Nazir, 2006, s. 49). Ancak Koalisyon Geçici Otoritesi'nin bu yönde aldığı bazı kararlar isyanı güçlendirici bir etki yapmış-

⁴⁰ Muntazra Nazir, "Democracy, Islam and Insurgency in Iraq", *Pakistan Horizon*, Cilt. 59, Sayı. 3 (Temmuz, 2006), s. 49.

⁴¹ Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, ss. 81-82.

⁴² Renad Mansour, *Iraq After The Fall of ISIS: The Struggle for The States*, (London: The Royal Institute of International Affairs, 2017), s. 3.

tır. Bu noktada alınan en sorunlu iki politik karar Irak toplumunu “Baas’tan arındırma kampanyası” ile Irak güvenlik güçlerinin dağıtılmasıdır.

Kararlardan ilkinde göre aralarında Sünnilerin de yer aldığı Baas Partisi üyeleri görevlerinden atılmış ve gelecekte de devlet görevlerinde yer almaları yasaklanmıştır. İlave olarak bakanlıklarda ya da üniversiteler ve hastaneler gibi diğer hükümet kurumlarında görev yapan şahıslar mülakata tabi tutulmuş ve Baas Partisi ile bağlantısı tespit edilenler görevlerinden uzaklaştırılmışlardır.⁴³ Baas’tan arındırma kampanyasının 2003’teki ilk dalgasından Baas Partisi üyesi olan yaklaşık 400.000 kişi etkilenmiştir. Baas’tan arındırma kampanyası çerçevesindeki tedbirlerin Sünni Arapların sadece %10’unu etkilediği belirtilmelidir. Bu makul bir rakam olarak gözükse de, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki Nazi’den arındırma kampanyasından etkilenen Almanların sayısından 10 kat daha fazladır. Mevcut durumu daha da vahim hale getiren Baas’tan arındırma yasasındaki 2008 reformu ise yapılan kıyımı daha bariz bir şekilde gözler önüne sermiştir. Ancak bu değişiklik çerçevesinde görevlerinden olanların sayısının ilkinden de az olduğu söylenebilir. Diğer taraftan Baas’tan arındırma kampanyasının ilk dalgası anonim memur grubunu hedef alırken, ikinci dalga kendisini Irak politik sistemine entegre etme arayışında olan Sünni politikacıları hedef almıştır. 2010 seçimlerine gelindiğinde ise Baas’tan arındırma kampanyasını uygulamakla görevli komisyon, pek çoğu Sünni olan 511 adayı elemiş ve on beş politik partinin seçimlere girmesini yasaklamıştır.⁴⁴ Başbakan Maliki 2011 gibi geç bir tarihte bile çok sayıda kişiyi Baasçı oldukları iddiasıyla tutuklatmıştır.⁴⁵ Atılan bu adımların tamamı Baas Partisi üyeleri ile üst kademe yöneticilerinin önemli bir kısmını oluşturan Irak Sünni toplumunu hedef almakta ve onlara karşılık vermekten başka seçenek bırakmamaktadır.⁴⁶

Kararlardan ikincisi ise Koalisyon Geçici Otoritesi’nin 23 Mayıs 2003’te yayınlanan direktifiyle hayat bulmuştur. Söz konusu direktif çerçevesinde yine bünyesinde pek çok Sünni’yi barındıran Irak ordusu ile diğer güvenlik kurumları dağıtılmış ve eski rejim tarafından verilen tüm askeri rütbelere,

⁴³ Abdul Basir Yosufi, “The Rise And Consolidation of Islamic State: External Intervention and Sectarian Conflict”, *Connections*, Cilt. 15, Sayı. 4 (2016), s. 96.

⁴⁴ Florence Gaub, “Meet Iraq’s Sunni Arabs: A Strategic Profile”, *European Union Institute for Security Studies*, 2017, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%2026%20Iraq%27s%20Sunnis_0.pdf (Erişim Tarihi: 5 Mart 2019).

⁴⁵ Yosufi, “The Rise And Consolidation of Islamic State: External Intervention and Sectarian Conflict”, ss. 97-98.

⁴⁶ Yosufi, “The Rise And Consolidation of Islamic State: External Intervention and Sectarian Conflict”, s. 96.

unvanlar ve statüler iptal edilmiştir. Bu karar 230.000 Irak eski askeri personelinin, gelecekte herhangi bir iş ya da kariyer umudu olmaksızın sokağa atmıştır. Bu durumdaki iyi eğitilmiş ve silahlı pek çok asker DAES ya da diğer isyancı gruplar tarafından yürütülen direniş hareketlerine katılmışlardır. O zamandan beri Baasçılar ve diğer eski askeri görevliler isyanın belkemiğini teşkil etmektedirler. 2006 yılında Irak eski ordusunun 200 generalinden 99'unun direnişte aktif görev aldığı tahmin edilmektedir. Ebu Bekir el-Bağdadi DAES'in liderliğini devir aldığı anda, zayıflayan direniş hareketini yeniden canlandırmak için 2010 yılında eski Baasçılar ile ordu yetkililerini örgüte kazandırmak için agresif bir kampanya başlatmıştır. Örneğin, El-Kaide'nin 42 üst düzey yöneticisinden 34'ü kısa sürede öldürüldüğünde, Bağdadi bu fırsatı, DAES'in Iraklılaştırması olarak da görülen, söz konusu boşlukları eski Baasçılar ve askeri görevlilerle doldurmak için kullanmıştır.⁴⁷

Bu çerçevede Saddam'ın Baas rejiminin memurları ile Irak Ordusu'nun kilit pozisyonlarındaki subayların büyük çoğunluğunu Sünni Arapların oluşturması, Sünni topluluğunun tamamının rejimden çıkar sağladığı yönünde bir imajın oluşmasına neden olduğu söylenebilir. Bu durumun ise işgalin hemen ardından kurulan Koalisyon Geçici Otoritesi'nin Saddam döneminde Baas rejimiyle ilintili memurların görevden uzaklaştırılmasına ilişkin çıkarıldığı yasaların kişisel suç yerine toplu suç anlayışına dayanmaları dolayısıyla orantısız bir şekilde Sünni toplumunun hedef alınmasına yol açtığı iddia edilmektedir. Iraklı Sünni Arapların bu şekilde damgalanması ise günümüzdeki ayrımcılığın kurbanları oldukları yönündeki algılarının temelini teşkil ederek, onları ülkedeki cihatçı gruplara yaklaştırdığı görülmektedir.⁴⁸

DAES'in kurucusu olan Zerkavi, Irak'ın politik dönüşümünde gerçek bir problem teşkil eden devlet kurumlarının yavaşça şovenist Şii politikacılar tarafından ele geçirilmesi sürecini istismar etmekten geri durmamıştır. Ülkedeki Sünni topluluk Saddam rejiminin devrilmesi sonucunda Irak Ordusu'nun dağılmasının yanı sıra Baas rejiminden arındırma programının hayata geçirilmesi nedeniyle İran destekli Şii muhaliflerin insafına terk edildiğini düşünmeye başlamıştır. Zerkavi ise ülkedeki bu mezhepçi ayrılığı güçlendirmeye ve Sünnileri direnişe çekmeye çalışmıştır.⁴⁹

⁴⁷ Yosufi, "The Rise And Consolidation of Islamic State: External Intervention and Sectarian Conflict", s. 97.

⁴⁸ Gaub, "Meet Iraq's Sunni Arabs: A Strategic Profile".

⁴⁹ Yosufi, "The Rise And Consolidation of Islamic State: External Intervention and Sectarian Conflict", s. 105-106.

Yukarıda bahsi geçen her iki kampanya çerçevesinde Saddam döneminde sivil ve askeri görevler yerine getiren pek çok memur görevlerinden atılmıştır. Söz konusu personelin büyük bölümü Sünni Araplar olduğu için anılan kitle, Irak merkezi yönetiminde Şii ağırlıklı bir hükümetin kurulmasından endişe etmiştir⁵⁰ ve bu durum ülkedeki Sünniler ile Şiiler arasındaki gerilimi daha da tırmandırmıştır. Irak'taki bu mezhepsel ayrılıktan DAESİ iki şekilde yararlanmıştır. Öncelikle bu ayrılık, DAESİ'nden doğrudan ve dolaylı olarak yararlanan isyancı gruplar için cömert fonların ortaya çıkmasını sağlamıştır. İlave olarak Sünni kabilelerin DAESİ'ne verdikleri mezhepsel destek, DAESİ'ni Irak ve Suriye hükümetlerine karşı güçlendirmiştir. Üstelik Suriye'deki mezhepsel ayrılığın tetiklediği çatışma Esad rejimini zayıflatarak, ülkede DAESİ'nin sınırlarını genişletmesi için bir güç boşluğunun ortaya çıkmasına da neden olmuştur.⁵¹

2.3. ABD'nin İdaresindeki Hapishaneler

DAESİ'nin Irak'ta kök salmasına, doğrudan olmasa bile dolaylı olarak, etki eden bir diğer Amerikan uygulaması ise işgal güçleri tarafından kurulan ve idare edilen hapishanelerdir. 2007 yılında suçlu rehabilitasyon programının iyileştirilmesi amacıyla Irak'taki bütün gözaltı ve sorgulama programının başına getirilen Tümgeneral Doug Stone Irak El-Kaidesi ve DAESİ'nin ABD'nin yönetimindeki hapishaneleri sadece "cihatçı üniversiteler" olarak kullanmakla kalmadıklarını, yeni adamlar bulabilmek için de bizzat örgüt üyelerinin hapishanelere sızdıklarını belirterek bu durumu tüm çarpıcılığıyla gözler önüne sermiştir. Bu çerçevede Irak'taki gözaltı merkezlerinin cihatçıların sosyal ağ oluşturmanın ötesine geçtikleri yerler olduğu söylenebilir.⁵²

Irak Savaşı süresince tutuklular kötü şöhretli Abu Ghraib cezaevinin yanı sıra iki ana tevkif merkezinde tutulmuşlardır. Bunlar Bağdat yakınlarındaki Cropper Kampı ile Basra yakınlarındaki Bucca Kampı'dır.⁵³ Özellikle cihatçıların eğitimi hususunda Basra'nın güneyinde yer alan Bucca Kampı kötü bir şöhrete sahiptir.⁵⁴ Bucca Kampı pek çok El-Kaide ve Al-Mahdi Ordusu üyesini de içeren en kötü mahkumlara ev sahipliği yapmıştır. 2007 ve 2008'li

⁵⁰ Nazir, "Democracy, Islam and Insurgency in Iraq", s. 61.

⁵¹ Yosufi, "The Rise And Consolidation of Islamic State: External Intervention and Sectarian Conflict", s. 104.

⁵² Weiss ve Hassan, *IŞİD Terör Ordusunun İçyüzü*, s. 96.

⁵³ Ami Angell ve Rohan Gunaratna, *Terrorist Rehabilitation: The U.S. Experience in Iraq*, (Florida: CRC Press, 2012), s. 64.

⁵⁴ Weiss ve Hassan, *IŞİD Terör Ordusunun İçyüzü*, s. 96.

yıllarda kamp dünyadaki en büyük gözaltı tesisi olarak anılmaya başlanmıştır.⁵⁵ Amerikan ordusunun yaptığı bir tahmine göre Bucca'daki 15.000 kişilik genel nüfusun içerisinde yaklaşık 1.500 tecrübeli cihatçı ideolojiye sahip terörist yer almaktadır. Bu teröristlerden kimin kiminle bir araya geldiğinin izlendiği bir gözetim sistemi de bulunmadığı için, mahkumlar kolaylıkla birbirleriyle temas kurup, ideolojilerini birbirlerine aktarabilmişlerdir. Söz konusu hapishanedeki mahkum sayısının 2007 yılına gelindiğinde ise iki katına çıkarak 26.000'e kadar ulaştığı iddia edilmektedir.

Mahkumların bazılarının hapishanedeki bu ortamdan faydalanmak için kendilerini bilerek yakalattıkları ve hapishane kabulleri esnasında da özellikle içinde bir çok El-Kaide militanın yer aldığı belirli bloklara yerleştirme talebinde buldukları ileri sürülmüştür. Bu ortam sayesinde teröristlerin Bucca'da son derece iyi organize oldukları ifade edilmektedir.⁵⁶

Bucca kampı son derece önemli simalara ev sahipliği yapmıştır. DAEŞ'in tepe yönetimindeki dokuz üyenin tamamının Bucca kampında zaman geçirdiği iddia edilmektedir. Hiç kuşkusuz bunlardan en önemlisi Bucca'da beş yıl geçiren Ebu Bekir el-Bağdadi'dir. Ancak onun yanı sıra örgütün iki numaralı ismi olan Abu Muslim al-Turkmani, örgütün üst düzey askeri liderlerinden Haji Bakr ile yabancı savaşçıların lideri olan Abu Qasim da Bucca'nın diğer önemli konukları arasında yer almaktadır. Bu isimlerin tamamı Bucca'ya girmeden önce de aşırılıkçı olsalar da, kampın bu isimlerin daha da aşırılıkçı bir düşünce yapısına sahip olmalarında önemli bir katkısının olduğu iddia edilmektedir. Hapishanede geçirdikleri zamanın onların takipçi sayılarını çoğaltma fırsatı sunduğu da belirtilmelidir.⁵⁷

Hapishane de sorun çıkarmayan bir tip olarak nitelenen Bağdadi'nin en dikkat çekici hareketlerinden birinin, "generaller" olarak adlandıran Saddam ordusunun düşük rütbeli subaylarıyla hapishanede görüşmelere başlaması olduğu söylenmektedir. Bu generallerden bazılarının Bağdadi'nin bakış açısını paylaştığı ve bu nedenle de ona katıldıkları iddia edilmektedir. Bu hususta Tümgeneral Stone'ın değerlendirmeleri son derece ilginçtir. Stone, Bağdadi'nin İslam Devleti tarafından, örgütün o dönemdeki lideri Ebu Ömer el-Bağdadi'nin yerine geçmesi ve hapishanede örgütü yeni savaşçı bulabilmesi için sahte hedef olarak gönderildiğine inanıldığını söylemiştir. Ayrıca

⁵⁵ Angell ve Gunaratna, *Terrorist Rehabilitation: The U.S. Experience in Iraq*, ss. 66-67.

⁵⁶ Weiss ve Hassan, *İŞİD Terör Ordusunun İyçyüzü*, s. 96-97.

⁵⁷ Terrence McCoy, "Camp Bucca: The US Prison That Became The Birthplace of ISIS", *Independent*, Kasım 2014, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/camp-bucca-the-us-prison-that-became-the-birthplace-of-isis-9838905.html> (Erişim Tarihi: 1 Mart 2019).

bir ordu kurmak için Bucca'nın en ideal yerlerden biri olduğunu ifade ederek, hapishanede müstakbel savaşçıları beslediklerini, sağlık hizmeti verdiklerini ve en önemlisi de onları savaşta öldürülmekten koruduklarını belirtmiştir. Bu nedenle de savaşçılar için Bucca'nın Irak'ın herhangi bir yerindeki güvenli bir evden daha güvenli ve konforlu olduğunu ifade etmiştir.⁵⁸

Hapishanenin komutanlarından bazıları, esasen tutuklular arasındaki artan aşırılıkçılığı gözlemleyebildiklerini dile getirmişlerdir. Bu komutanlardan biri olan James Skylar Gerrond, hapishanedeki mahkumlar üzerinde daha da aşırılıkçı olmaları için büyük bir baskı olduğunu, mahkumların destek için birbirlerine daha sıkı sarıldıklarını ve bu destek süreci içerisinde radikal elementlerin de var olması nedeniyle mahkumların her zaman için daha da radikal olmaları adına gerekli potansiyelin bulunduğunu ifade etmiştir. Ancak Bucca Kampı'nın en önemli özelliğinin Saddam Hüseyin'in Baasçı sekülarizmi ile İslami köktencilğin işbirliği yapmaları için uygun ortamı hazırlaması olduğu iddia edilmiştir. Hapishanede bu iki zıt grubun "mantık evliliği" yaparak birliktelik oluşturdukları ifade edilmektedir. Her iki tarafın da diğerinde olmayan bazı özelliklere sahip olduğu bu birliktelikte, cihatçıların eski Baasçılar'dan organizasyon yeteneği ile askeri disiplini, eski Baasçıların ise cihatçılardan davaları için gerekçeyi öğrendikleri söylenebilir.⁵⁹

Kurulduğu 2003 yılından kapandığı 2009 yılına kadar Bucca Kampı'ndan 100.000'den fazla tutuklunun geçtiği ve bunların pek çoğunun aşırı derece radikalize olmuş bir şekilde kamptan ayrıldıkları tahmin edilmektedir.⁶⁰ Bucca kampı, 2009'da Bağdat ile Washington arasında imzalanan Kuvvetler Statüsü Anlaşması'na paralel olarak kapatılmıştır. Bu anlaşma ABD'nin elinde tuttuğu mahkumların ya salıverilmesi ya da Irak'ın gözetimine terk edilmesi ile ABD askeri birliklerinin 30 Haziran 2009 itibarıyla bütün güvenlik sorumluluğunu Irak'a bırakarak Irak kentlerinden çekilmesi hususlarını şarta bağlamıştır. Anlaşmanın uygulamaya başlanması sonucunda mahkumların çoğu Irak hükümeti tarafından salıverilmiş olup, en tehlikeli mahkumların dahi bırakıldığı iddia edilmektedir. Bir Irak İçişleri Bakanlığı yetkilisine dayanılarak verilen haberde serbest bırakılan mahkumların yüzde 60'ının, ister Sünni ister Şii olsun, eski alışkanlıklarına geri döndüğü ve aktif direnişe ya da terörist gruplara katıldığı ifade olunmuştur.⁶¹

⁵⁸ Weiss ve Hassan, *IŞİD Terör Ordusunun İcyüzü*, s. 98-99.

⁵⁹ McCoy, "Camp Bucca: The US Prison That Became The Birthplace of ISIS".

⁶⁰ Klausner, Alexandra, "US Prison Camp in Iraq Accidentally Formed ISIS by Housing The Most Radical Jihadists Together and Allowing Them to Organize Terror Group", *Daily Mail*, Mayıs 2015, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-3104859/US-Prison-camp-Iraq-accidentally-formed-ISIS-housing-radical-jihadists-allowing-organize-terror-group.html> (Erişim Tarihi: 1 Mart 2019).

⁶¹ Weiss ve Hassan, *IŞİD Terör Ordusunun İcyüzü*, ss. 100-102.

Bu haliyle Irak'ta hapisanelerin sanal üniversiteler, aşırılıkçı radikallerin profesörler, diğer tutukluların öğrenciler ve hapisane otoritelerinin de sorumsuz veliler olduğu bir düzenin kurulduğu ifade edilmektedir. Bu hapisanelerden biri olan ve "Cihat okulu" olarak adlandırılan Bucca'nın küllerinden, daha sonra İslam Devleti'ne dönüşecek olan, DAESH doğmuştur. 2009 yılında özgürlüğünü elde eden mahkumlar Bağdat'a döndüklerinde iki şeyden bahsetmektedirler, bunlardan biri nasıl radikalleştikleri, ikincisi ise intikamdır.⁶²

Sonuç

Terör her çağda var olmuştur ve var olmaya da devam edecektir. Ancak süreç içerisinde terörün gerisindeki motivasyon kaynağının değiştiği gözlemlenmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren "din" bir motivasyon kaynağı olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Günümüzde dini temelli bir motivasyonla hareket eden örgütlerden en tehlikelilerinden biri ise hiç şüphesiz DAESH'tir. DAESH'in kuruluşunda ve hızlı bir şekilde dünyanın en tehlikeli terör örgütlerinden biri haline gelmesinde ise ironik bir şekilde ABD'nin çok önemli bir katkısının olduğu söylenebilir. ABD bilerek ya da bilmeyerek attığı çeşitli adımlarla DAESH'in kuruluşunda ve güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

ABD'nin bu hususta attığı adımlar genel olarak üç başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki 1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'ı işgali üzerine ABD'nin ülkedeki Sovyet karşıtı mücahitlere verdiği destektir. Bu yardımın arkasındaki temel dayanağın ise büyük ölçüde "Yeşil Kuşak" projesi olduğu söylenebilir. Bu çerçevede ABD, güney kanadı boyunca Sovyetler Birliği'ne karşı İslami inanca dayanan topluluklardan oluşan bir bariyer inşa etme amacı gütmüştür. Afganistan'daki mücadele de bu çerçevede değerlendirilerek, Sovyetlere karşı savaşıyan mücahitlere ABD tarafından hem ideolojik hem de lojistik manada destek verilmiştir. Ve bu destek büyük ölçüde günümüzdeki dini temelli örgütlerin hem motivasyonlarını hem de insan kaynağını teşkil edecek olan bir kuşağın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Takiben DAESH'in kurucusu olan Ebu Musab ez-Zerkavi'nin Irak'a geldiğinde bulunduğu uygun ortam da örgütün hızlı bir şekilde büyüyerek İslam Devleti'ne dönüşmesini sağlamıştır. Bu ortamın temelinde ise büyük ölçüde kökleri Irak'ın tarihinde bulunan Sünni-Şii rekabeti yatmaktadır. Ancak

⁶² McCoy, "Camp Bucca: The US Prison That Became The Birthplace of ISIS".

bu rekabeti şiddetlendiren, Irak'ın işgalinin ardından ABD tarafından Irak devletinin idaresi amacıyla teşkil edilen Koalisyon Geçici Otoritesi'nin attığı adımlardır. Bunlardan özellikle ikisi ülkedeki mezhep çatışmasının daha da alevlenmesine neden olmuştur. Bu kararlardan ilki Baas'tan arındırma kampanyası olup, bu kampanya çerçevesinde Baas rejimiyle bağlantılı görülen ve pek çoğu Sünni olan devlet görevlileri ile siyasiler bu görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. İkinci karar ise Irak güvenlik güçlerinin dağıtılması olup, bu karar çerçevesinde de aralarında Sünnilerin de yer aldığı pek çok asker geri dönüş umutları olmaksızın görevlerinden atılmışlardır. Haksızlığa uğradıklarını düşünen çoğunluğu Sünni asker ve sivil görevlilerden oluşan bu kitle ise umutsuz bir şekilde DAEŞ'in propagandalarına açık bir hale gelmişlerdir. ABD'nin DAEŞ'in kuruluşu ve gelişimini kolaylaştıran üçüncü uygulaması ise Irak'ın işgalini takiben ülkede kurduğu hapishanelerdir. Bu hapishanelerden özellikle Basra yakınlarında yer alan Bucca Kampı'nın DAEŞ'in tarihinde önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Öncelikle bu hapishane sağladığı uygun ortam nedeniyle gerek teröristlerin ideolojik dönüşümünde gerekse DAEŞ'in eleman kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. Mesela DAEŞ'in dokuz liderinin de bir dönem bu hapishanede buldukları iddia edilmektedir. Ayrıca örgütün en önemli liderlerinden biri olan Ebu Bekir el-Bağdadi de bu hapishanede beş sene geçirmiştir.

Tüm bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda ABD'nin 11 Eylül saldırılarını takiben en azılı düşmanı olarak tanımladığı küresel terörizmin günümüzdeki en önemli temsilcilerinden biri olan DAEŞ'in ortaya çıkmasında ve alan kazanmasında önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Kaynakça

- Angell, Ami ve Gunaratna, Rohan (2012). *Terrorist Rehabilitation: The U.S. Experience in Iraq*. Florida: CRC Press.
- Atteridge, Amber (2016). "Foreign Fighters Post Conflict: Assessing The Impact of Arab Afghans and Syrian-Iraqi Foreign Fighters on Global Security". *International Institute for Counter-Terrorism*, <https://www.ict.org.il/UserFiles/ICT-Foreign-Fighters-Post-Conflict-May-16.pdf> (Erişim tarihi: 5 Mart 2019).
- Balasevicius, Tony ve Smith, Greg (2007). "Fighting The Mujahideen: Lessons From The Soviet Counter-Insurgency Experience If Afghanistan". *Canadian Military History*, Cilt. 16, Sayı. 4, ss. 73-82.
- Booth, Ken ve Dunne, Tim (2012). *Terror in Our Time*. New York: Routledge.

- Çitlioğlu, Ercan ve Dedemen, Fatih (2014). "Terörizmi Anlamak". *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 2, ss. 25-39.
- Gaub, Florence (2017). "Meet Iraq's Sunni Arabs: A Strategic Profile". *European Union Institute for Security Studies*, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%2026%20Iraq%27s%20Sunnis_0.pdf (Erişim tarihi: 5 Mart 2019).
- Gençtürk, Tuğçe (2012). "Terör Kavramı ve Uluslararası Terörizme Farklı Yaklaşımlar". *Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*, <http://sam.bas-kent.edu.tr/makaleler/tgencturk/TerorUluslararası.pdf> (Erişim tarihi: 1 Mart 2019).
- Heywood, Andrew (2013). *Küresel Siyaset*. (Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir), Ankara: Adres Yayınları.
- Idrees, Muhammad ve Anwar, Kofand (2017). "Afghanistan a Battle Ground for The Interests of Super Powers: A Special Reference to USA". *Journal of Political Sciences & Public Affairs*, Cit. 5, Sayı. 2, ss. 1-3.
- Khalid, Iram (2011). "Afghanistan: Quest for Peace and Stability (Historical Context)". *Journal of Political Studies*, Cilt. 18, Sayı. 2, ss. 1-16.
- Klausner, Alexandra (2015). "US Prison Camp in Iraq Accidentally Formed ISIS by Housing The Most Radical Jihadists Together and Allowing Them to Organize Terror Group". *Daily Mail*, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-3104859/US-Prison-camp-Iraq-accidentally-formed-ISIS-housing-radical-jihadists-allowing-organize-terror-group.html> (Erişim tarihi: 1 Mart 2019).
- Laqueur, Walter (1999). *Fanaticism and The Arms of Mass Destruction*. New York: Oxford University Press.
- Laqueur, Walter (2007). "Terrorism: A Brief History". *E-Journal USA*, <http://usinfo.state.gov/journals/itps/0507/ijpe/laqueur.htm> (Erişim Tarihi: 21.10.2019).
- Lewis, Bernard (2018). *Haşhaşiler: İslam'da Radikal Bir Tarikat*. (Çev. K. Sarısözen), İstanbul: Kapı Yayınları.
- Mamdani, Mahmood (2005). *İyi Müslüman kötü Müslüman*. (Çev. S. Altınçekiç), İstanbul: 1001 Kitap Yayınları.
- Mansour, Renad (2017). *Iraq After The Fall of ISIS: The Struggle for The States*. London: The Royal Institute of International Affairs.
- Martin, Gus. (2013). *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. (Çev. İhsan Çapçioğlu ve Bahadır Metin), Ankara: Adres Yayınları.
- McCoy, Terrence (2014). "Camp Bucca: The US Prison That Became The Birthplace of ISIS". *Independent*, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/camp-bucca-the-us-prison-that-became-the-birthplace-of-isis-9838905.html> (Erişim tarihi: 1 Mart 2019).

- Nazir, Muntazra (2006). Democracy, Islam and Insurgency in Iraq. *Pakistan Horizon*, Cilt. 59, Sayı. 3, ss. 47-65.
- Rapoport, David C. (2001). "The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences". *Current History*, <https://www.researchgate.net/publication/286896869> (Erişim tarihi: 1 Mart 2019).
- Rapoport, David C. (2002). "The Four Waves of Rebel Terror and September 11". *Anthropoetics*, Cilt. 8, Sayı. 1, <http://anthropoetics.ucla.edu/ap0801/terror/> (Erişim tarihi: 1 Mart 2019).
- Rapoport, David C. (2017). "Terrorism as a Global Wave Phenomenon: Religious Wave". https://www.researchgate.net/publication/321171687_Terrorism_as_a_Global_Wave_Phenomenon_Religious_Wave (Erişim tarihi: 1 Mart 2019).
- Sander, Oral (2000). *Siyasi tarih: 1918-1994*. 8. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sandler, Todd (2001). "New Frontiers of Terrorism Research: An Introduction". *Journal of Peace Research*, Cilt. 48, Sayı. 3, ss. 279-286.
- Spencer, Alexander (2006). "Questioning The Concept of 'New Terrorism'". *Peace Conflict & Development*, Cilt. 8, ss. 1-33.
- Tilly, Charles (2004). "Terror, Terrorism, Terrorists". *Theories of Terrorism: A Symposium*, Proceedings. Washington: American Sociological Association, ss. 5-13.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). *Terör*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts (Erişim tarihi: 5 Mart 2019).
- Volkan, Vamik D. (2017). "Preface". (Ed. Giuseppe Leo ve diğerleri), *Fundamentalism and Psychoanalysis* (ss.13-47). Lecce: Frenis Zero Press.
- Weiss, Michael ve Hassan, Hassan (2016). *İŞİD Terör Ordusunun İçyüzü*. (Çev. Emine Arzu Kayhan), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Yayla, Atilla (1990). "Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 4, Sayı. 1, ss. 335-385.
- Yosufi, Abdul Basir (2016). "The Rise and Consolidation of Islamic State: External Intervention and Sectarian Conflict". *Connections*, Cilt. 15, Sayı. 4, ss. 91-110.

Summary

Although there is no agreed definition of terrorism due to its controversial nature, the most generally accepted definition of it is the use of force for political purposes. Terrorism has existed in all ages and will continue to exist. However, the motivation behind it has been changed in the course of time. According to the wave theory of Rapoport, which is generally accepted in the field, the current wave of terror is called as religious terror. The emer-

gence of this wave of terrorism was mostly based on the Soviet occupation in Afghanistan by scholars. However, its acceptance as one of the most important challenges for international security has happened after the terrorist attack on the United States on September 11, 2001. One of the best representatives of this new terror wave is undoubtedly The Islamic State of Iraq and al Sham (ISIS). The United States, which was one of the countries the most affected by this wave of terror, has made it easier for ISIS to emerge and to gain power and space knowingly or unknowingly. In this context the United States, as a practice of the "green belt project" developed by Zbigniew Brzezinski, has provided training and equipment support to the mujahedeen, who had jihadist understanding. Those warriors, who were ideologically transformed and gained experience of war in Afghanistan, spread all over the world after the end of the war. Following that the warriors largely preferred to participate in wars elsewhere and played an important role in the establishment and activities of religiously motivated terrorist organizations such as Al Qaeda and ISIS. The steps, taken by the United States, in the direction of fulfilling gap due to the overthrown of Saddam by featuring Shias in political life of Iraq facilitated for jihadists, who fled from Afghanistan following to intervene by the United States, to gain support and land in Iraq by exploiting sectarian divergence in the country. Finally, after the invasion in Iraq in 2003, the prisons established by America and its allies have turned into propaganda and man-win areas for religious-based organizations such as ISIS. In fact, it is claimed that all the top executives of ISIS have been detained in these prisons for a certain period of time. For this reason, it can be said that The United States has made a significant contribution to the emergence and development of ISIS within the framework of the above-mentioned three issues.